

NAGYVÁRAD

Magyarok száma: 45305 fő (2011)

1. Földrajzi fekvése. Bihar vármegyének majdnem közepén, a Sebes-Kőrös folyó jobb-és balpartján, 126 m. magasságban fekszik.

2. Története. N. régebben csak „Várad”, vagy „Várad vár” név alatt volt ismeretes; valószínűleg már az avarok idejében „Velardi” régi erősség itt állhatott. Várad nevét különben hihetőleg a „Várta” szláv eredetű szó után nyerte. A város alapítási idejét a történészek egybehangzólag az 1016. esztendő körüli időre teszik s mint annak alapítóját, Szent István királyt nevezik meg.

1241-ben a tatárok feldúlták, 1474-ben pedig a törökök rohanták meg a már-már sebeit kiheverni kezdő várost; 1514-ben a parasztlázadás nyomait érzi, mert Dózsa György emberei Lőrincz pap alatt felégették; 1556/57-ben az erdélyi elégtelenek ostromolják, 1598-ban a törökök rohanják meg, majd 1660-ban utóbbiak újabb ostromot intéznek a vár és város ellen, melyeket elfoglalván, azt 1692. évig uralják.

1703-1708, a Rákóczi-korszakban szenved sokat a város, olyannyira, hogy 1707-ben a végszükségben rézüstökből veretnek pénzt a várban. 1710-ben a pestis keresi fel a várost; 1775-ben tűzvész, 1784-ben földrengés, 1786. és 1787. esztendőkből nagy árvíz, 1829-ben ismét földrengés, 1831-ben kolera pusztít, míg 1836-ban egy három napig tartó tűzvész hamvasztja el a várost, 1851-ben pedig borzasztó árvíz önti el és több száz számra dönti össze annak házait.

N. történetének örömdetes eseményei: Szent László, II. András, III. Endre és neje itt megfordultak, sőt előbbi 1292-ben itt tart országgyűlést; Beatrix királyné, Nagy Lajos s még többen Szent László sírjához zarándokolnak; Zsigmond király, Jagelló és Ulászló lengyel király, Zápolyai János, Izabella királyné, majd a későbbi időkben II. József császár kétízben és korunkban I. Ferenc József király Ő Felsége három ízben látogatja meg a várost.

Szintén sok királyunknak szolgált nyugvóhelyül, amennyiben többen közülök Szent László sirja mellé kívántak temetkezni.

Kiváltságlevelet nyert a város: 1259-ben Bélától, 1474-ben Mátyástól, 1503. és 1553-ban Ferdinándtól, 1558-ban Izabellától, 1562-ben II. Jánostól, 1588-ban Báthory Kristóftól, - mellyel a városnak címert ad s annak egész lakosságát nemessé teszi,- 1600-ban II. Rudolftól, 1608-ban Rákóczi Zsigmondtól, 1608-ban Báthory Gábortól, 1614. és 1618-ban Bethlen Gábortól, 1712 és 1719-ben VI. Károlytól.

3. Közigazgatása. A mai tulajdonképeni Nagy-Várad az 1259. évtől kezdődőleg a 18. szd végéig Olaszi, Nagy-Várad, Várad-vár és Ráczváros-Velence-elvezés alatt külön-külön önálló városokat képezett és így külön-külön eljárással bírt, kivéven a várat, melyet az 1716. évig katonailag igazgattak. E részek csak az 1853. évben lettek „Nagy-Várad”

elnevezés alatt politikailag és közigazgatásilag egyesítve. Az 1870. évi 42.t.-c. önálló törvényhatósági jogát törvénybe iktatta.

4. Hatóságok és hivatalok. Nagy-Várad székhelye a latin és görög szerb. kath. püspökségnek és káptalannak, a görögkeleti szentszéknek és reform. esperesi kerületnek; a megyei és városi főispánoknak; van itt kir. ítélőtábla, kir. főügyészség, kir. törvényszék, kir. ügyészség és két járásbiróság; kir. pénzügyigazgatóság, kir. adóhivatal, fővámhivatal, ker. pénzügyőri főbiztosság; posta-és távirida-igazgatóság; kir. erdőfelügyelőség, államépítészeti és felmérési hivatal; iparfelügyelőség; kulturmérnöki hivatal; a Sebes-Kőrös és Berettyó vízszabályozási társulat igazgatósága; mértékhitelítő hivatal, m.k. gazdasági felügyelőség, a latin szert. püspöki és káptalani uradalmak igazgatósága. Ügyvédi kamara, mely 106, az orvosok egylete, mely 68 tagot számlál. 12 gyógyszertár.

Végül el van helyezve a városban: egy gyaloghadosztály és egy gyalogdandár parancsnoksága; a 101. cs. és kir. gyalogezred, a 37. cs. és kir. gyalogezred egy zászlóalja és hadkiegészítő parancsnoksága; a 7. sz. cs. és kir. huszárezred egy osztálya; a 19. cs. és kir. tüzérezred, élelmezési raktár, csapatkórház és a cs. és kir. haditörvényszék. A m. kir. 4 sz. honvédgyalogezred; a 2-ik sz. honvédhuszárezred egy osztálya; a m. kir. honvéd hadapródiskola, egy csendőrségi szárny és csendőraltisztképző iskola.

5. A lakosság foglalkozása. Jóllehet, hogy N. a régebbi századokban a Nyugatot fenyegető betörések ellen állandóan mintegy védbástya állott, ennek dacára a kultúra és kereskedelemnek mindenkor gócpontul szolgált. Vásárai oly híresek voltak, hogy a 17-18. századokon Bécs, Prága és Lemberg kereskedelmi világa nagyszámban vett azokon részt. A lakosság kereskedelmet és ipart űz, míg többi lakói leginkább a hivatalnoki karból és katonai létszámból kerülnek ki.

6. A város határa. A város külterülete igen csekély, így mezőgazdaságot nem is folytat.

7. Tervek a jövőre. Kultur-és iparoktatási palota építése; a Kőrös partjainak szabályozása; új bérpaloták és új vágóhíd emelése; a Pecze és Párispatak rendezése; felsőbb leányiskolák és újabb hidak építése; az utcák szabályozása. Van ezeken kívül még egy nagy horderejű terv, mely ugyan a megye vezetőségétől indult ki: t.i. a Kőrösnek hajózhatóvá tétele.